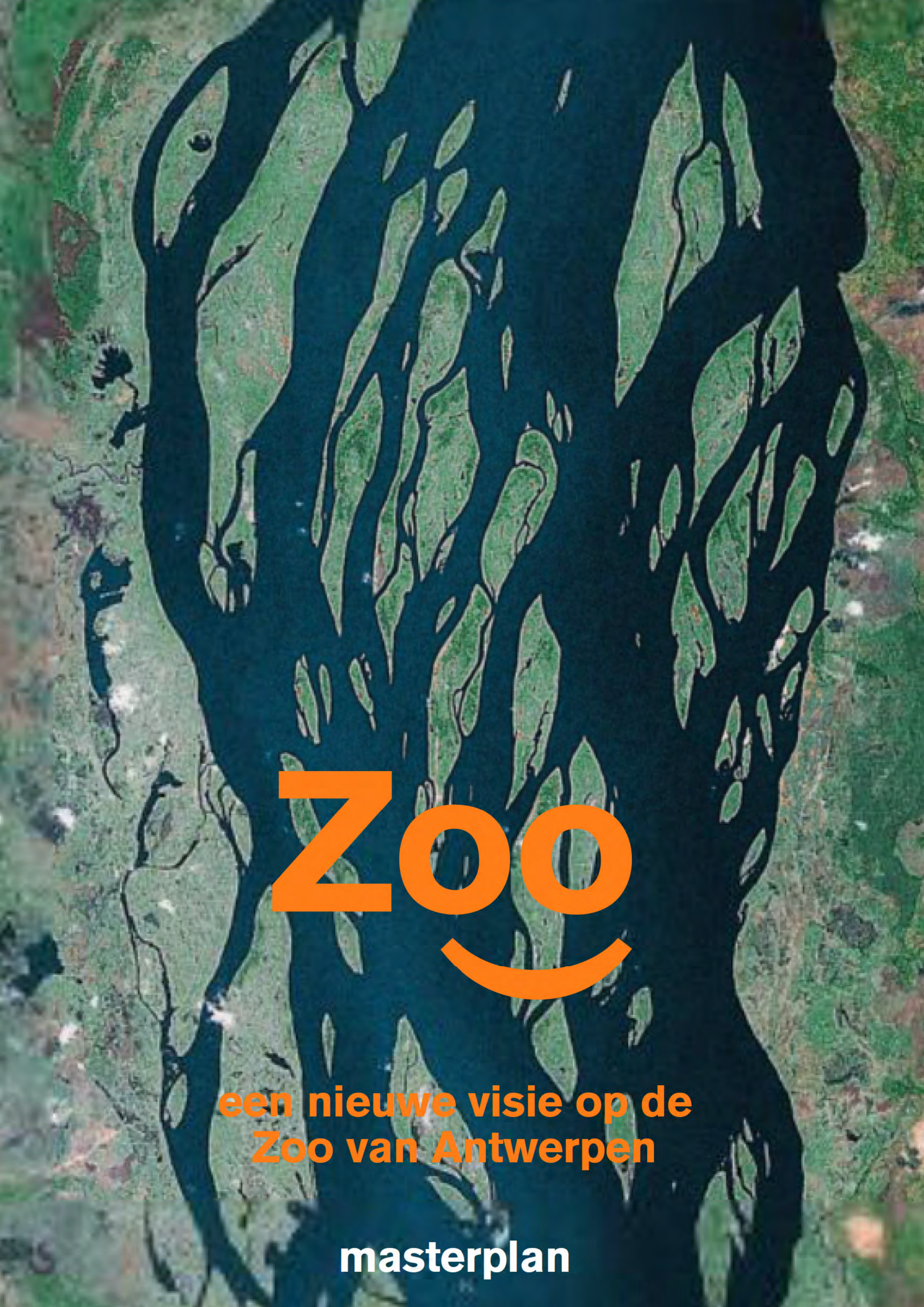

Zoo

een nieuwe visie op de
Zoo van Antwerpen

masterplan

opdracht

KMDA Antwerpen Zoo

datum

30 november 2006

opdrachtgever

KMDA

Open Oproep: OO1105E

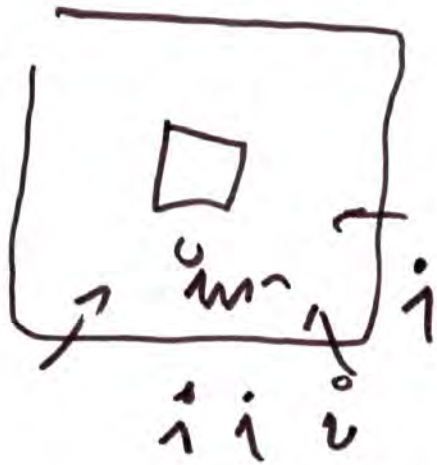
**een nieuwe visie op de
Zoo van Antwerpen**

masterplan

Voorwoord

Zoals beschreven in de project definitie heeft de Zoo van Antwerpen (deel van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde van Antwerpen) aan de oostzijde van haar terrein woningen verworven in de Ommeganckstraat en de Ploegstraat. De primaire doelstelling daarvan is meer ruimte te creëren voor haar activiteiten op de stadssite van de dierentuin. In deze zone worden verschillende ruimtebehoeften geprojecteerd; zoals uitbreiding van bestaande activiteiten (b.v. vergroting buitenperken okapi's), maar ook herlokalisatie (restaurant), nieuwe activiteiten (onthaal) als verhuis van activiteiten van elders in de dierentuin. Een uitbreiding als deze heeft daardoor invloed op de volledige constellatie van de stadsdierentuin, zowel met betrekking tot de interne organisatie als bijvoorbeeld met betrekking tot de externe bereikbaarheid. Tegelijkertijd speelt deze reorganisatie zich af in de context van een stadswijk in volle evolutie, waardoor ook de relatie met de omliggende stadswijk aan de orde is.

Antwerpen

Blijdorp

Amersfoort

Biosfeer

Dierentuinen

Koloniale dierentuin

Dierentuinen zijn een spiegel van de maatschappij. Vaak gesticht door notabelen en bestuurders gaven ze een inzicht in de culturele gelaagdheid van dat moment. Het exotische dier tentoongesteld als trofee, de bevestiging van eigen status en wereldkennis. Binnen een stadstuin aangelegd in Engelse landschapsstijl werden kleine dierenverblijven gecreëerd. Dierenwelzijn was destijds nog niet echt een issue en daarom waren de dierenverblijven klein. Wel waren de diervverblijven vaak architectonische hoogstandjes, iconen refererend aan het land van herkomst maar zeker ook aan het culturele niveau van de opdrachtgever. Immers de elite liet aan het gewone volk zien hoe groot de wereld was. Het aantal soorten dat tentoongesteld werd was groot maar het aantal per soort vrij klein. Zeldzame dieren werden geïmporteerd en voorzichtig werden voortplanting- programma's gestart. De sociëteit verzamelde schilderijen, beeldhouwwerken en ook dieren. Het ruimtelijke resultaat was een vrij simpele expositie van dieren: een duidelijke afscheiding en/of hekwerk met daarbinnen de dieren. Mooie voorbeelden hiervan zijn grote delen van de KMDA in Antwerpen, de Zoo van Berlijn of Artis in Amsterdam.

Habitat

In het midden van de vorige eeuw werd het steeds belangrijker om de dieren in hun natuurlijke omgeving tentoon te stellen. De dierenverblijven werden kleine landschapjes, een miniatuur nabootsing van hun natuurlijke habitat. Belangrijk hierbij is dat de scheiding tussen mens en dier steeds meer onderdeel werd van dat geësceneerde landschap. Het hek was nauwelijks meer te ervaren, verdwenen in een slimme en effectieve theaterachtige opzet. Dit nabootsen van kleine stukjes habitat zorgde er echter voor dat de architectuur steeds meer naar de achtergrond werd gedwongen. Tegelijkertijd werden de dieren meer en meer gegroepeerd per soort, werelddeel of plek in de evolutie. Onderzoek en kweekprogramma's werden steeds belangrijker, immers de eerste dieren werden met uitsterven bedreigd. Naast het tentoonstellen werd de massa opvoeden steeds belangrijker. Voorbeelden hiervan zijn delen van Artis in Amsterdam of de Zoo in Kopenhagen.

Experience

In recente discussies over dierentuinen lijkt het vaak meer te gaan over de bezoeker dan over de dieren. Het gaat om de "totaalbeleving" of experience. De bezoeker is niet meer geïnteresseerd in dieren alleen, maar ook in pret, vermaak, goed eten en afleiding voor de kinderen. Dierentuinen daar aan tegen worden ook steeds breder. Het gaat ondertussen over onderwerpen als educatie, cultuur en onderzoek. Edutainment is de nieuwe benaming voor deze cocktail. Het resultaat van deze combinatie is een meer Disney achtige aanpak van een dierentuin. Er is sprake van een totale integratie van architectuur en landschap. De stallen en winterverblijven zijn zorgvuldig weggewerkt achter de coulissen, de illusie is totaal. De interactie tussen mens en dier is intensief, men staat letterlijk tussen de tijgers slechts gescheiden door een glazen wand. Men waant zich in de vervallen steden van Peru of de dorpen op de savanne van Congo. Voorbeelden hiervan zijn de dierentuinen in Amersfoort, Emmen en Stutgard.

Biosfeer

De overtreffende trap van deze trend zijn de nieuwe "indoor" dierentuinen. Vier seizoenen aantrekkelijk, veel edutainment maar ook veel "fun". Commercieel medegebruik is bepalend voor het succes. Zoo appartementen tussen de olifanten en bruiloften in de jungle. De mogelijkheid tot het creëren van klimatologische habitat maakt het adventure gevoel compleet.

De dierentuin als pretpark. Voorbeelden hiervan zijn Burgersbush in Arnhem, City Zoo in Sidney of de biosfeer in de Zoo van Zurich.

KMDA

Wat betekenen deze ontwikkelingen voor de KMDA ?

We zien een duidelijke focus op experience-achtige concepten in hedendaagse dierentuinen. Vanuit een bedrijfsmatig standpunt zijn deze concepten op het eerste gezicht begrijpelijk. Meer aanbod, meer diversiteit en meer bezoekers het hele jaar. Maar naar onze mening is een meer zorgvuldige afweging hier op zijn plaats. Zonder de bedrijfsmatige voordelen van de nieuwe trends te onderschatten ligt de uitdaging volgens ons in het herkennen van de specifieke en authentieke kwaliteiten van de KMDA. Deze kwaliteiten moeten tot het maximum uitgebuit worden en indien nodig versterkt. Immers het gevaar van deze 'disneyficatie' is dat alle dierentuinen op elkaar gaan lijken. Juist de historische kwaliteiten van de KMDA maakt het tot een van de mooiste van Europa.

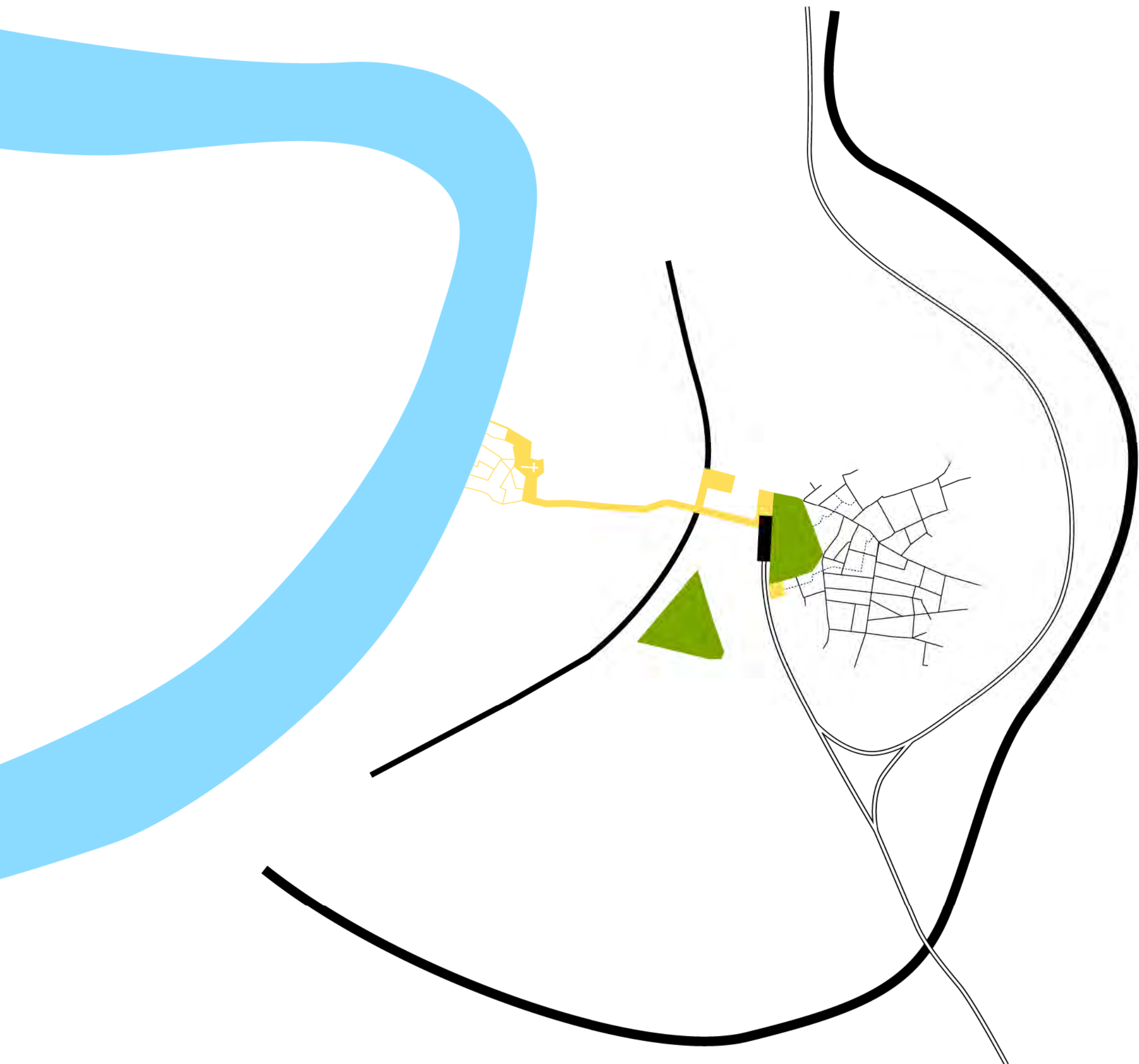
Dierentuinen zijn en waren een spiegel van de maatschappij, juist deze gelaagdheid zou terug te vinden moeten zijn in het Masterplan. De nieuwste trends vragen enerzijds om grootschalige gebouwen met gecontroleerde binnenklimaten; anderzijds vraagt de 'experience' om een kleinschaligheid in decorbouw en een zo klein mogelijke afstand tussen mens en dier.

De nieuwe all-weather faciliteiten van dierentuinen zijn een soort introverte, intensieve ensceneringsgebouwen; deze introvertheid staat op gespannen voet met de openheid van een dieren-park in het midden van de stad.

Het masterplan zoekt een balans tussen de rijke historische kwaliteiten van de KMDA en nieuwe "experience-achtige" trends. Het schept een robuust en ruimtelijk raamwerk voor de toekomst waarbinnen een langzame en zorgvuldige transformatie mogelijk is. Dit raamwerk bestaat niet uit gebouwde elementen maar juist uit 'leegte'. Deze leegte wordt op elk schaal niveau als uitgangspunt genomen, het is belangrijker te bepalen waar niet wordt gebouwd dan waar wel! Met behulp van een landschapsarchitectonische aanpak wordt juist de leegte vormgegeven waarbij het programma zich als vanzelfsprekend voegt naar de nieuwe structuur. Binnen deze landschappelijke structuur zijn diverse architectonische interventies mogelijk en zelf wenselijk. De schaal van de KMDA vraagt om ruimtelijke visie waarbij diverse architecten, vormgevers en wetenschappers kunnen excelleren, binnen de regels van het masterplan en onder een strakke ruimtelijke regie van een supervisor.

Het masterplan zoekt een balans tussen de rijke historische kwaliteiten van de Zoo en nieuwe “experience-achtige” trends. Het scheidt een robuust en ruimtelijk raamwerk voor de toekomst waarbinnen een langzame en zorgvuldige transformatie mogelijk is. Dit raamwerk bestaat niet uit gebouwde elementen maar juist uit ‘leegte’. Deze leegte wordt op elk schaal niveau als uitgangspunt genomen, het is belangrijker te bepalen waar niet wordt gebouwd, dan waar wel! Met behulp van een landschapsarchitectonische aanpak wordt juist de leegte vormgegeven waarbij het programma zich als vanzelfsprekend voegt naar de nieuwe structuur. Binnen deze landschappelijke structuur zijn diverse architectonische interventies mogelijk en zelf wenselijk. De schaal van de Zoo vraagt om een ruimtelijke visie waarbij diverse architecten, vormgevers en wetenschappers kunnen excelleren, binnen de regels van het masterplan en onder een strakke ruimtelijke regie van een supervisor.

De stad en de Zoo

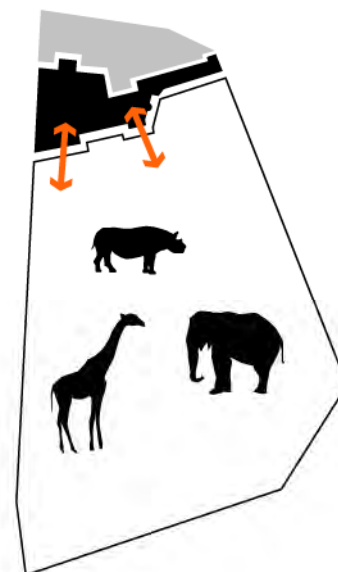
Het bouwblok van de Zoo wordt gevormd door de Ploegstraat, Ommeganckstraat, Carnotstraat en Het Astridplein. Met de komst van de nieuwe internationale stationshal, de ontwikkeling van de kantorenlocatie Kievitzzone en het winkelcentrum onder de spoorlijnen grenst de Zoo grotendeels met haar randen aan de stad. Ten oosten van de Zoo ligt Borgerhout, een wijk met een compact stadsweefsel en veel meer lokale buurtvoorzieningen.

Hortus conclusus

De Zoo heeft een unieke ligging in Antwerpen, het is één van de weinige groene plekken in het centrum van Antwerpen. Met haar ligging naast het centraal station heeft ze een unieke positie. De kracht van de Zoo ligt in de verborgenheid en exclusiviteit van de plek, doordat hij minder toegankelijk is, is het een aantrekkelijke plek voor veel Antwerpenaren! De Zoo wordt door veel Antwerpenaren gebruikt als stadspark, dit blijkt ook uit de grote hoeveelheid abonnementhouders die de Zoo rijk is. Het is een merkwaardig en exotisch stadspark, een oase in de stad, die gebaat is bij een heldere omkadering.

Stedelijke ankers

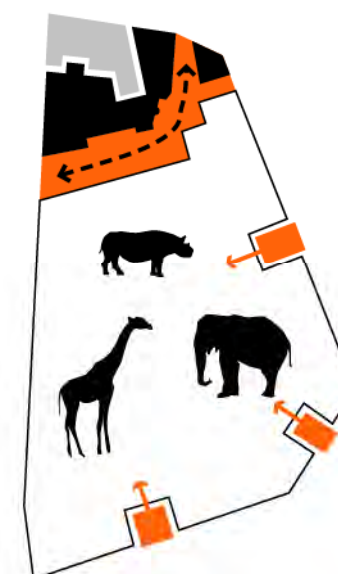
De aanwezigheid van het Flanders Congress & Concert Centre (FCCC) naast de zoo levert anderzijds een synergie op met de stad. Het semi-openbaar maken van het kiosklein kan de relatie tussen FCCC en de Zoo aanzienlijk verbeteren. En in de toekomst kan een doorsteek naar de Carnotstraat, nieuwe programmatische impulsen geven; Nieuw stedelijk programma op de grens maakt van de Zoo een exotisch stadsdeel. Speciale arrangementen kunnen worden georganiseerd en faciliteiten kunnen 18hrs/dag worden gebruikt op een flexibele manier (dubbeltijdgebruik), op voorwaarde dat de dieren niet worden gestoord. De rand van de Zoo kan op strategische plekken als een spons werken. Behalve stedelijk programma in de rand, is ook de herkenbaarheid van de Zoo in de stad belangrijk. De muur kan een tip van de sluier oplichten over wat zich er achter bevindt. De stedelijke ankers doorbreken het introverte karakter van de Zoo, zonder de omslotenheid ervan op te geven, en maken de rand 'zacht' voor haar omgeving.

Relatie FCCC - Zoo

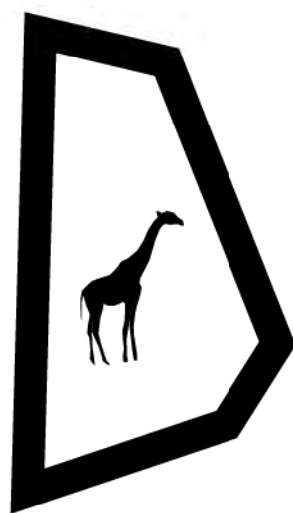

Routes

Stedelijke ankers

Hortus Conclusus

Historie van de Zoo

1. landschapstuin (neoclassicisme, exotisme)

1843-54 aankoop gronden extra muros. Ontstaan Zoo. opbouw van de tuin. Engelse landschapsstijl- imitatie ongerepte natuur. 3 vijvers 1 thv vlaamse tuin, en 2 aan elkaar gekoppeld en op smalste punt overbrugd. Dierenverblijven gebouwen langs de omtreklijn van de tuin. Centraal schijnbaar toevallige posities.

1850 en 1854: uitbreidingen

1855: roofvogelkooien

1856 Egyptische tempel (verblijf afrikaanse dieren). Exotisme

1867 Antilopengebouw (indische tempel) > weg

1863 bebouwing in Ommeganckstraat (zoo koopt grond niet)

1878 rotspartijen en Romeinse aquaduct

2. eerste uitbreiding 1

1884 uitbreiding richting Carnotstraat en Ploegstraat

1885 Moorse tempel (voor struisvogels, nu okapi's)

1893 werving eerste huis in Ommeganckstraat

3. feestzalencentplex (eclecticisme-art nouveau)

1900 Bouw centraal station

1903 feestzalencentplex / verplaatsing entree / verkoop gronden carnotstraat

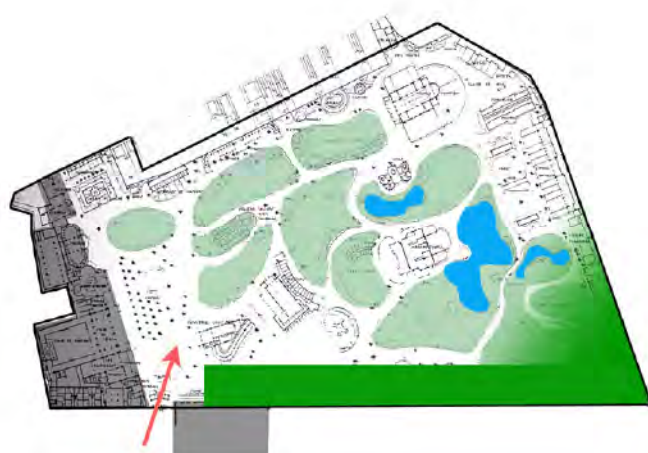
1906 reptielengebouw (neo-classicisme)

4. panoramapark

1909: panoramapark (24 meter hoogte). Camouflage omgeving en ruimtelijke illusie

1911 Aquarium

6. jubileumcomplex

Na de tweede wereldoorlog werd besloten om de diertuin volledig te reorganiseren en een modelzoo op te richten die voldeed aan moderne wetenschappelijke, educatieve, culturele en esthetische normen. De dierenverblijven kregen meer ruimte en licht.

1954 ophoging van panoramapark met 6 meter

1956 Planckendaal

1957 afbraak noordelijke kant roofvogelkooien

1958 mensapengebouw

1963 plan voor nieuw panoramapark aan de Ommeganckstraat

1968 Jubileumcomplex Camouflage station. (roofvogels, zeeleeuwen en het nocturama)

1973 reptielenverblijf

1978 gebouw kleine apen (mensapen)

1983 zoo wordt geklasseerd als monument

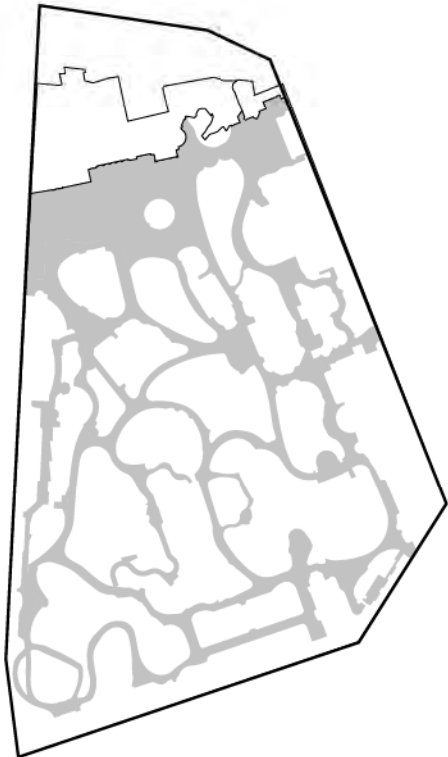
1997 Vriesland

2003 moerasbiotoop

Analyse

paden

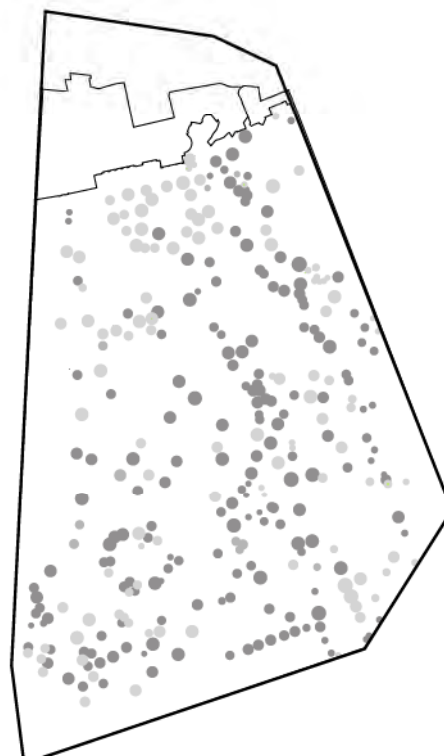
gazon en perken

gebouwen en kooien

bomen

Voorbeeld-uitwerking Masterplan

Masterplan

Het masterplan is geen blauwdruk, maar kan gezien worden als een verzameling principes, die tot een ontwerp zouden kunnen leiden. Uitgangspunt is een landschapsarchitectonische aanpak, die ruimte schept voor nieuw programma en een helder raamwerk vastlegt.

1 mens en dier:

de beleving tussen mens en dier wordt geïntensiveerd en bepaald door een steeds veranderende relatie tussen mens en dier in hoogte, afstand en decor; binnen- en buitenroutes vormen een vloeiend geheel.

2 hortus conclusus:

de Zoo als omsloten tuin, een groene oase in de stad, een 'canyon' met subtiele zichten van buiten naar binnen.

3 stedelijke ankers:

nieuw programma in de rand, op strategische lokaties, intensiveert de relatie tussen stad en Zoo

4 verdichten en verdunnen:

door de randen te 'verdichten' met nieuwe dierenverblijven, kan de historische tuin worden 'verlicht' en gerenoveerd; nieuwe compacte experience-zones ontstaan aan de randen

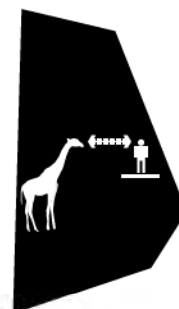
5 raamwerk:

de landschappelijke kwaliteiten van de tuin vormen de basis voor het nieuwe raamwerk: de esplanade, die van de entree naar de Egyptische Tempel loopt, vormt een heldere structuur in het park, een wandelgebied met lommerrijke bomen; parallel hieraan loopt de avontuurlijke experience-route, genaamd naar de Congo-river; hier bevindt zich een mix van wisselende scenes, vegetaties en dieren.

6 ikonen:

de nieuwe decors van de dierenverblijven, worden op belangrijke punten voorzien van architectonische 'ikonen'; deze glazen stolpen zijn de nieuwe daken van de winterverblijven en serres, en vormen nieuwe oriëntatiepunten in de Zoo en de stad

mens en dier

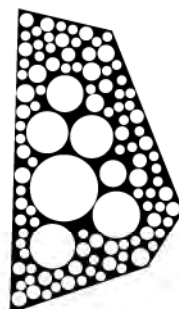
hortus conclusus

stedelijke ankers

verdichting en verdunning

esplanade en Congo-river

ikonen

Esplanade

Avonturenroute: Congo-river

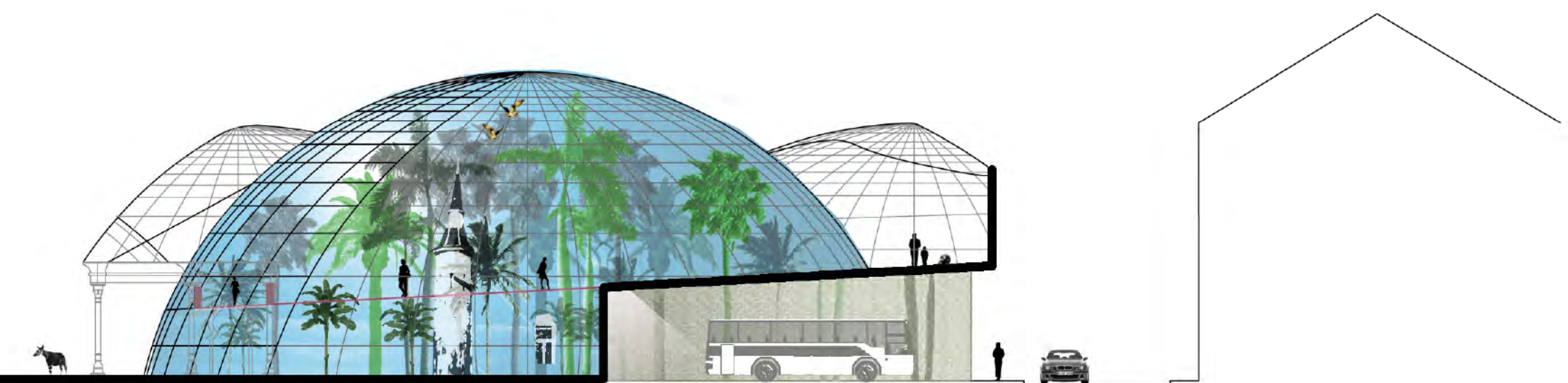
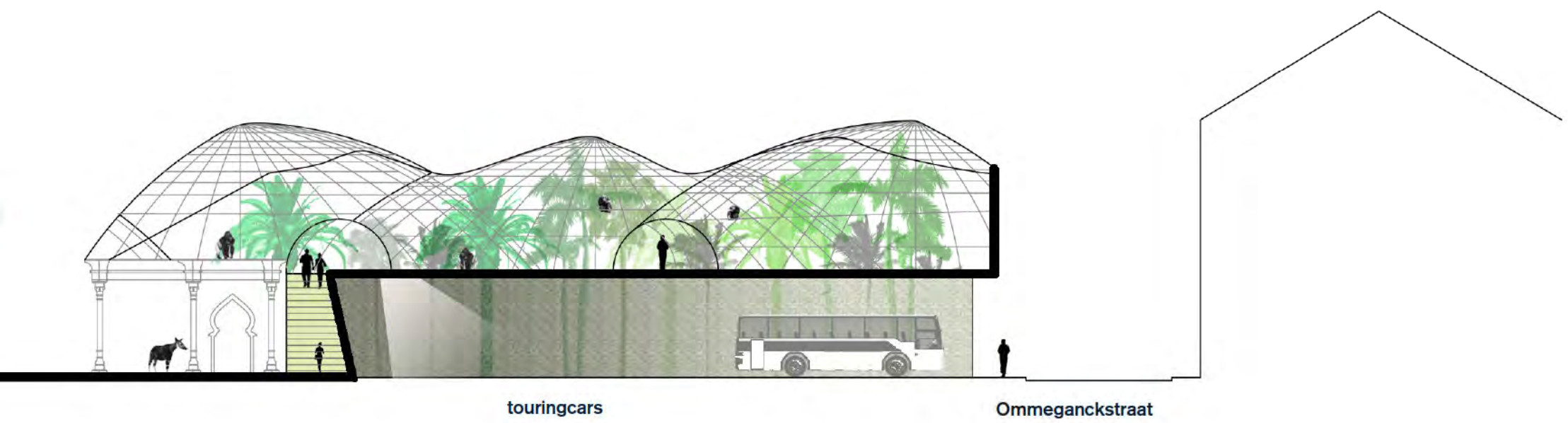

Doorsnede1

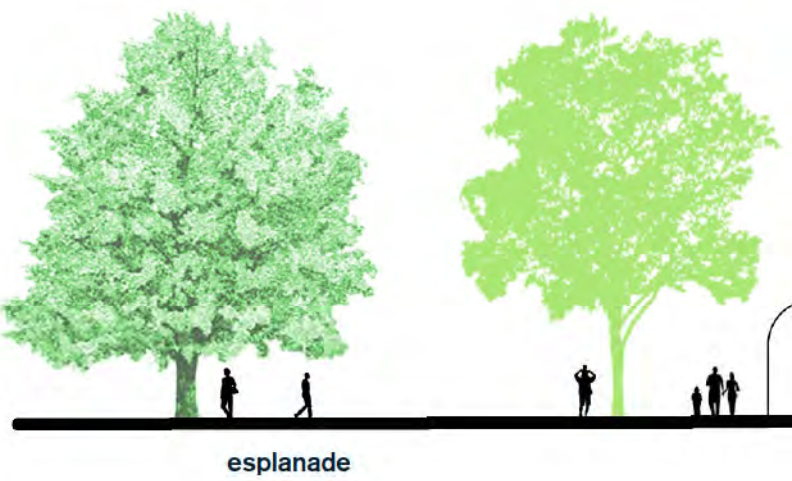

Doorsnede2

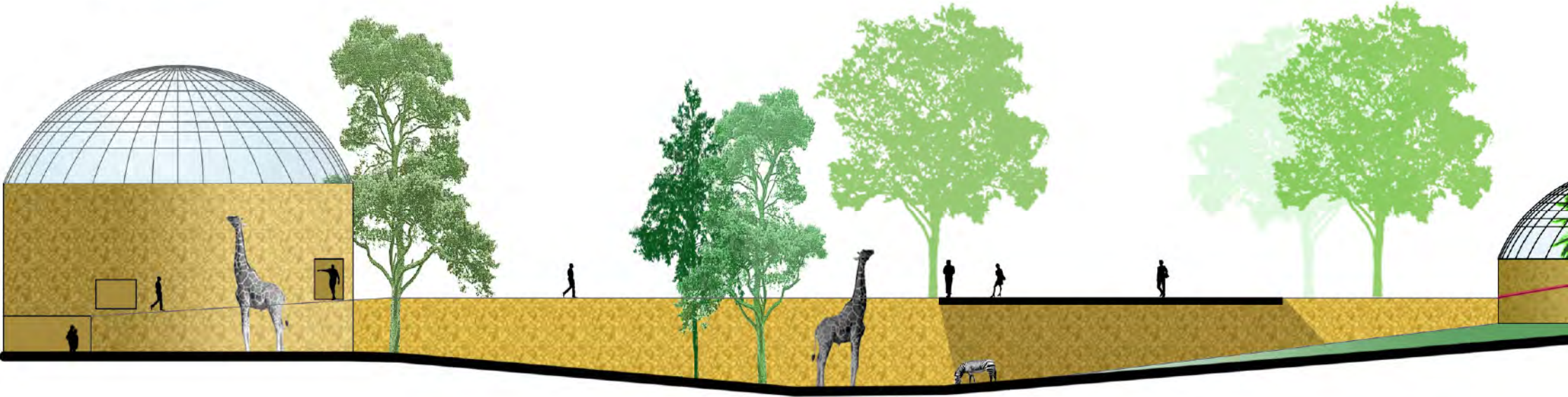

Doorsnede 3

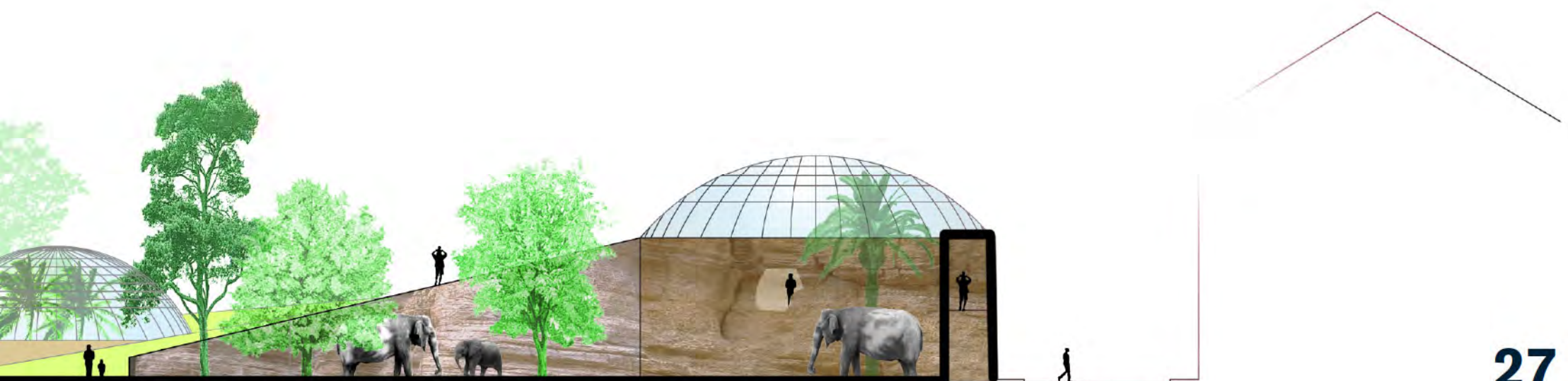
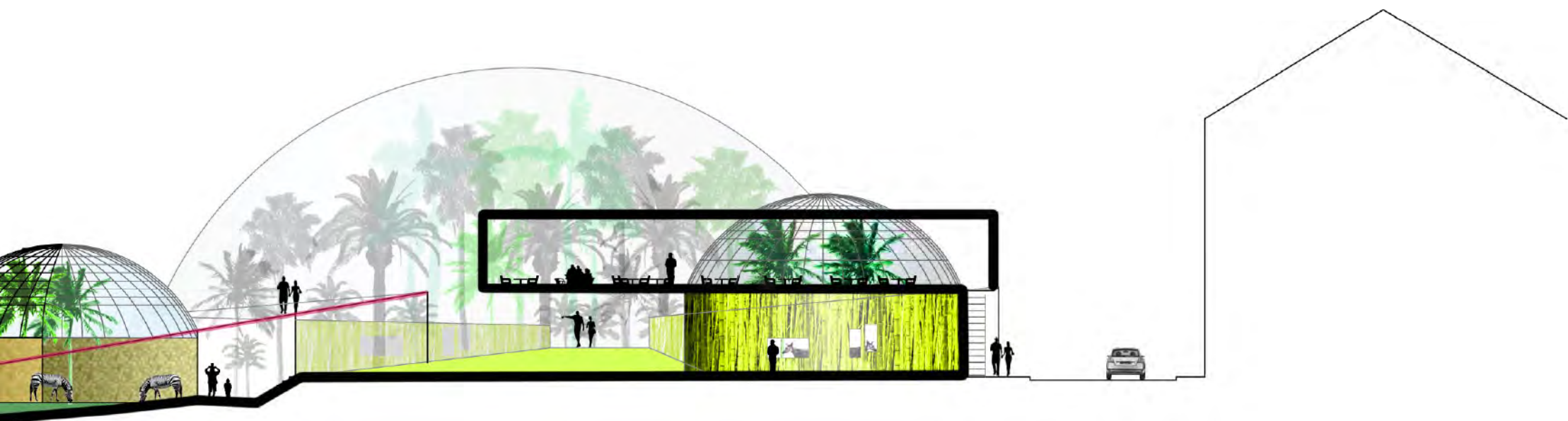
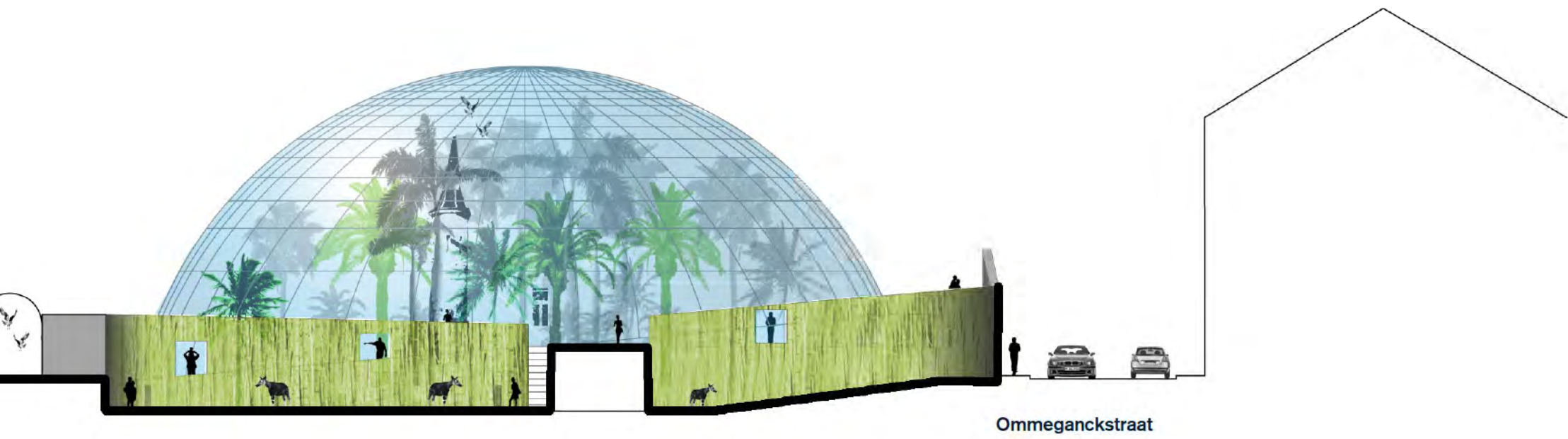

Doorsnede4

Doorsnede5

Programma van eisen dierenverblijven

Regenwoud: apen

Regenwoud: serre /vogels

Regenwoud: okapi's

Savanne: giraf, zebra, olifant

Masterplan dierenverblijven

referenties muur Ommeganckstraat

referenties architectuur-ikonen

Logistiek: decentrale opslag

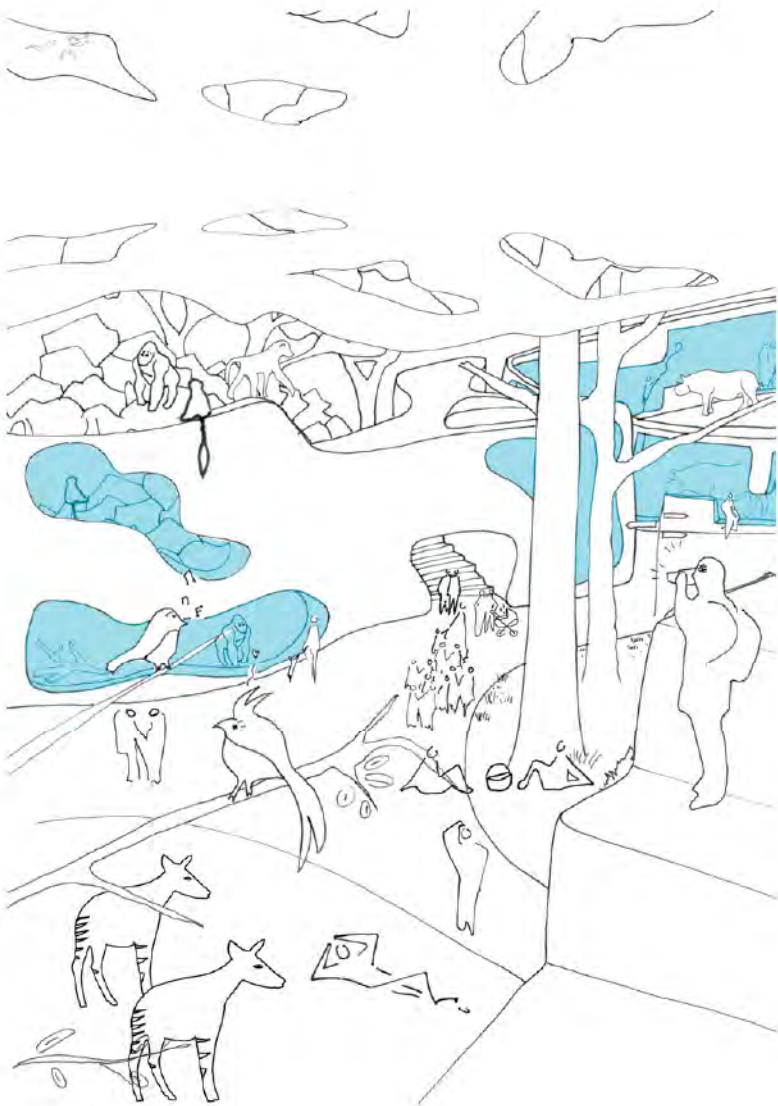
Routing

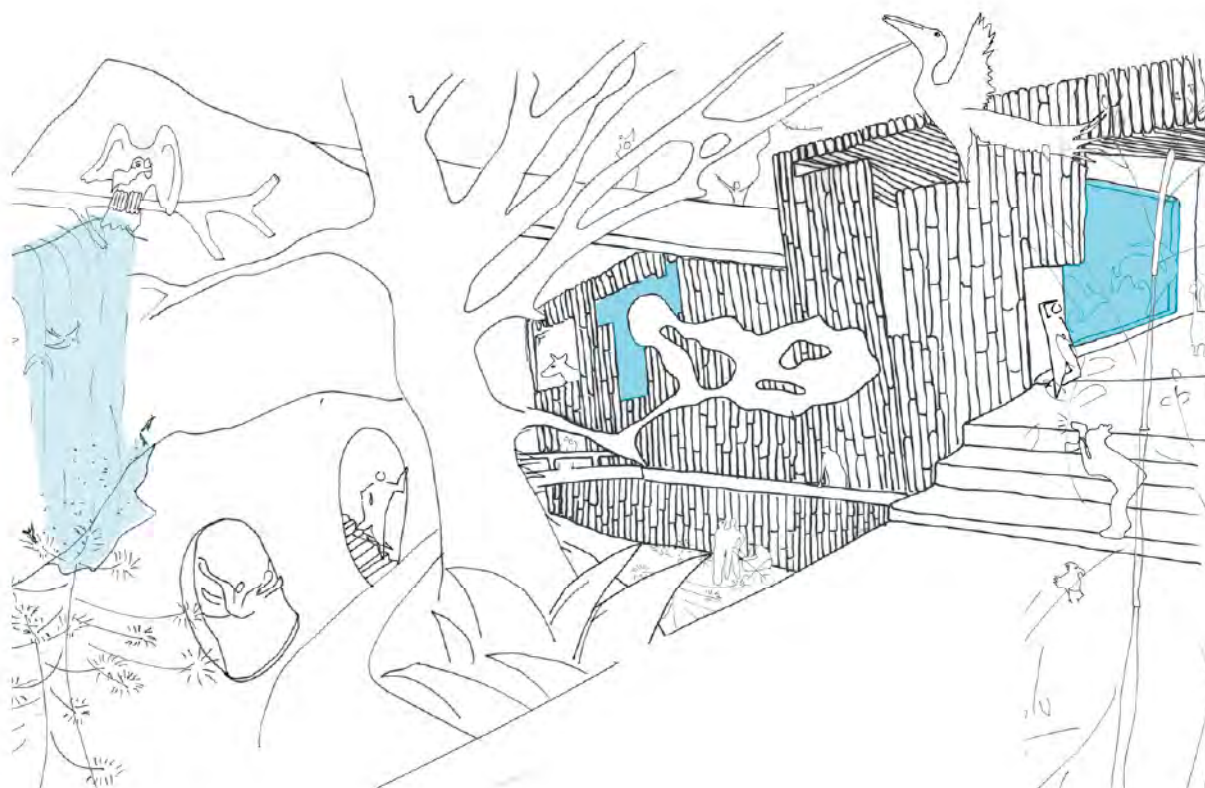

Regenwoud

De grens tussen mens en dier wordt in de Kongo-zone zoveel mogelijk opgelost door een decor; de muur van dit decor is op een aantal plekken 'hol' en biedt zo ruimte aan stallen, entertainment-ruimtes, logistiek en sluiproutes tussen verschillende niveaus. Gaten en doorzichten in het decor geven zicht op de dieren. Door de hoogte van de dierenverblijven en de route 'licht' te variëren, ontstaat er een dynamische wisselwerking tussen mens en dier, en kan de grens op een zo effectief mogelijke wijze worden opgelost.

Regenwoud

Regenwoud

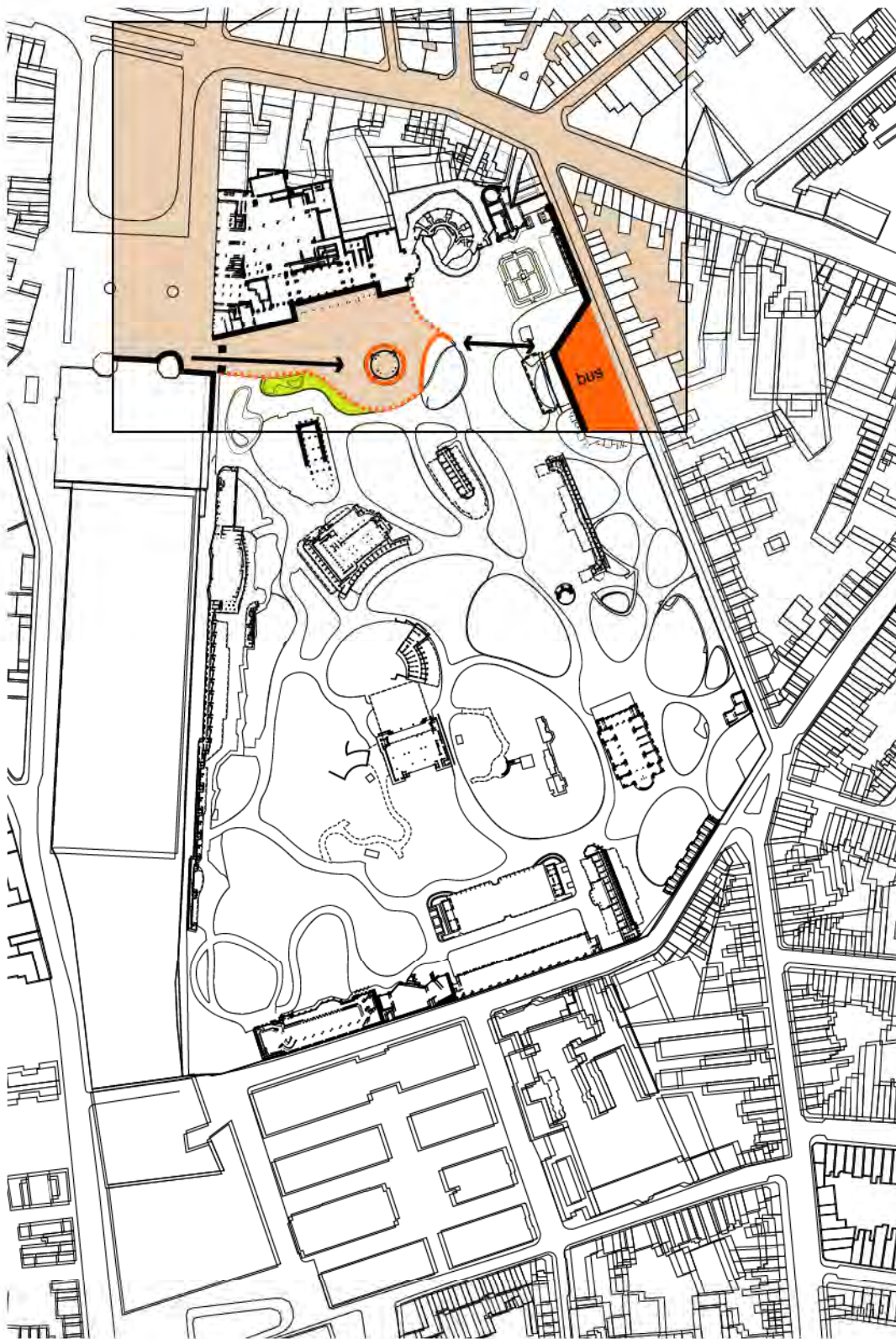
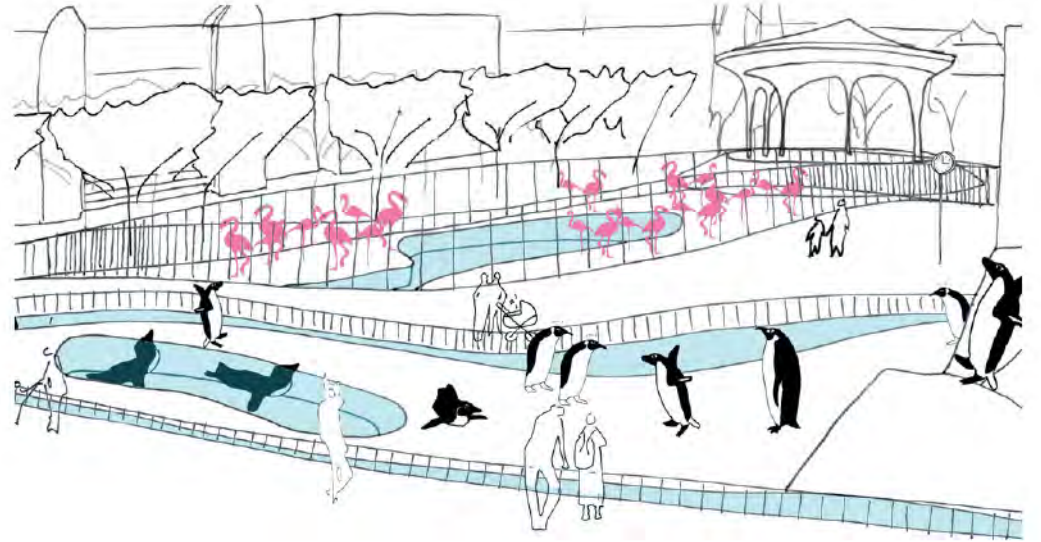
Voorbeelduitwerking

35

Zone entree fase 1

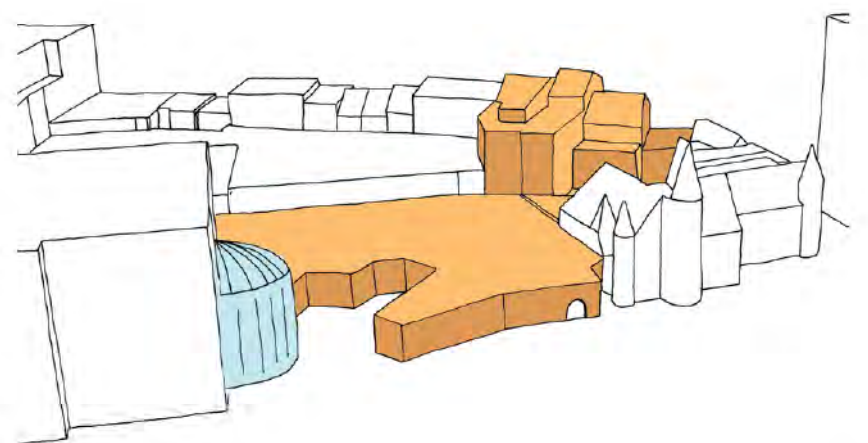
Kiosk-plein wordt semi-openbaar

Exploitatie exotisch stadsdeel (Kioskplein)

Optie busstation

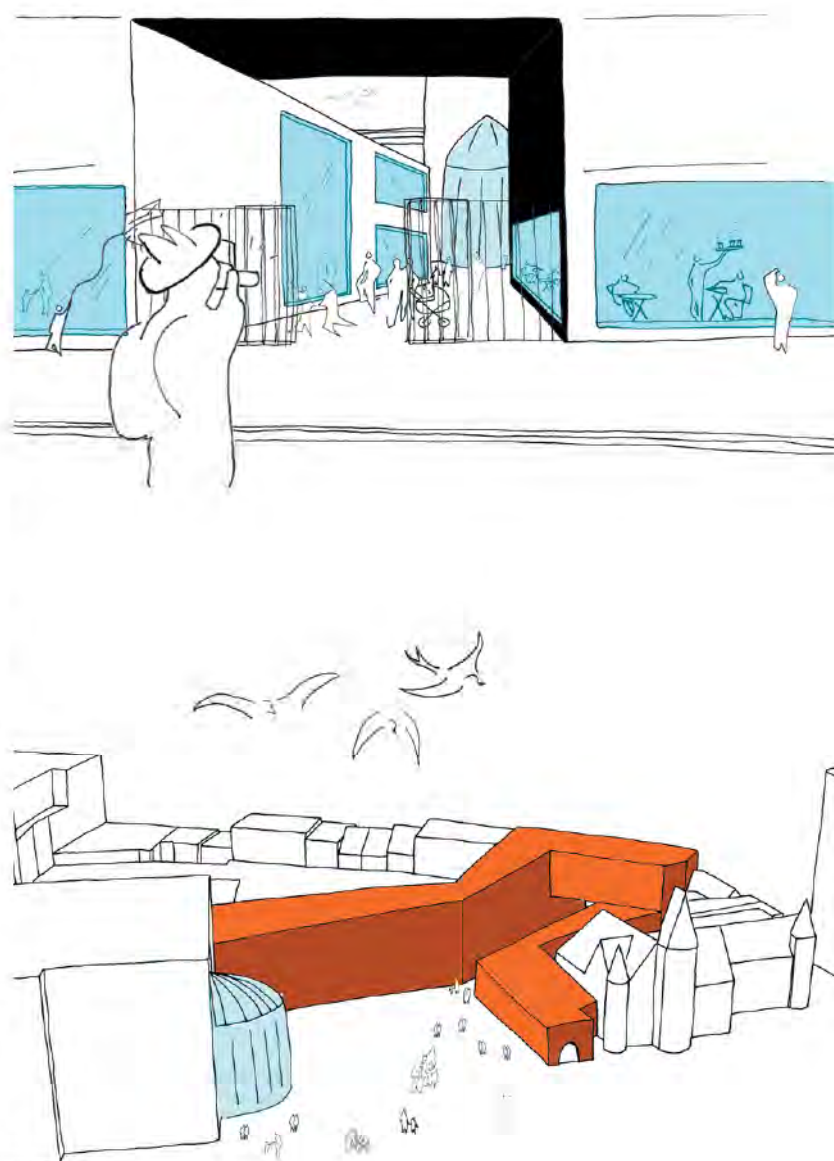
7 plekken standaard / 3 plekken op piekmomenten

Zone entree fase 2

Icoonwerking Carnotstraat met historische gebouwen en poort-
gebouw

Toegankelijkheid kiosklein vanaf Carnotstraat

Zone Ploegstraat

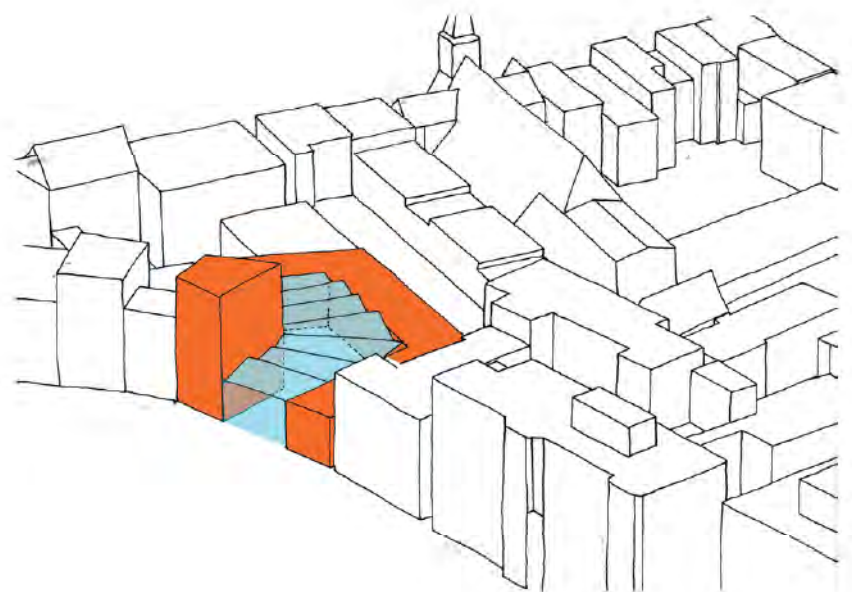
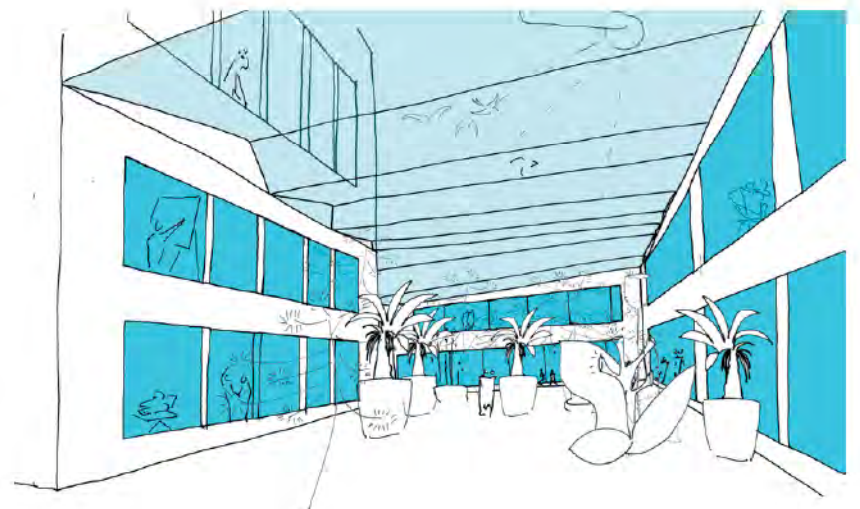
Toegankelijkheid Zoo: 2de entree voor abonnementshouders

Herbestemming rundergebouw: nieuw restaurant in de diertuin (gelijkvloers) en vanaf Ploegstraat (1ste verdieping).

Nieuw administratief gebouw: Kantoren rond centrale serre. Wintertuin als onderdeel van het Copernicusblok (kloostertuin, schoolpleinen).

Ondergronds parkeren.

Billboard: nieuw icoon (cfr De Kameeldrijver van J.Dupon) ter hoogte van nieuw station

Zone jubileumpark

Verbeteren toegankelijkheid jubileumcomplex

Jubileumroute opladen met programma

Zichtrelatie station - zoo

Zone historische kern

Grenzen in de tuin, nadruk op historische karakter

Versterking zichtlijnen en besloten karakter tuin

Scenografische verlichting en avondroute

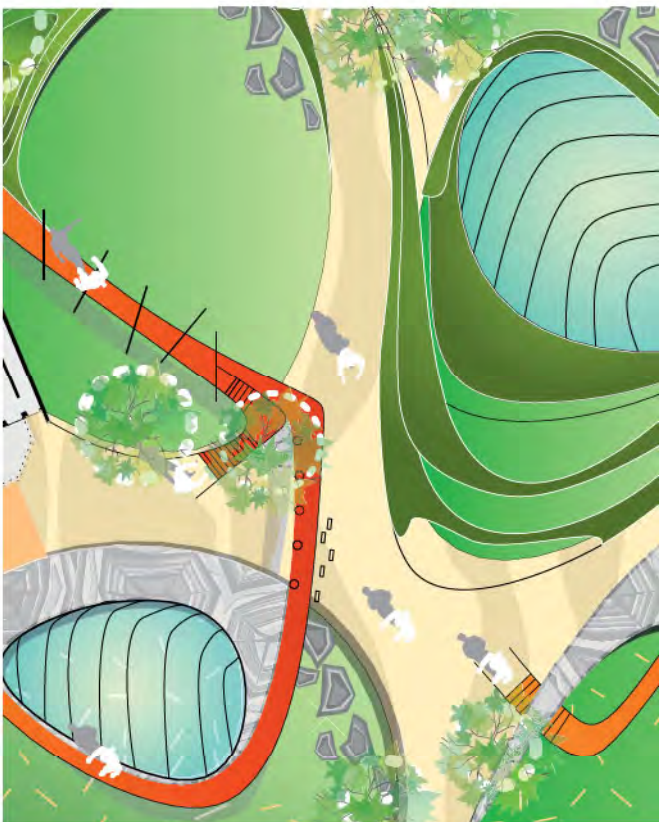
Thema botanische collectie en kunstcollectie

Thema water in de tuin

Voltooiing ringweg

Restauratie Lodewijk XVI paviljoen

Zoo

